

MUNDARIJA

TARIX

Abidova Zaynab Qadirberganovna. Ziyoratgohlarda ijtimoiy axloq mezonlari.....	9
Габриэлян Софья Ивановна. Геоэкономические и политические интересы германии на среднем востоке в конце XIX века.....	12
Самадов Искандар. Хоразм ва Бухоро ССРдаги пахтачилик аҳволи мавзусининг тарихшунослиги ва манбашунослиги масаласи.....	59
Хаётова Нафиса Закировна. Изменение названий гузаров Бухары: своеобразная стратегия советской политики.....	82
Abdushukurova Ikbol Kuchkarovna. Jahon sivilizatsiyasi va madaniyati tarixida ayol-ma'budalar.....	86
Аллаёрова Саёҳат Ўраловна. Атеизм тарихи.....	90
Boltayeva Gulnoza Rahmatullayevna. Ikkinchi jahon urushi yillarida Surxondaryolik xotin-qizlarning faoliyati.....	94
Жумабекова Зарафшан Тўрғанбаевна. Қорақалпоқ этнографияси бўйича дастлабки тадқиқотлар.....	97
Yo'ldosheva Zubayda Hamidovna. Surxondaryo viloyati davriy matbuoti yuksalishida soha xodimlarining xizmati.....	100
Каршиев Ислон Махмарахим угли. Хозяйственная деятельность кунгратов Сурханского оазиса.....	104
Сарсенбаева Амангул. Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш.....	109
Бобожанова Феруза Хаятовна. Бухорода совет ҳокимияти йилларида таълим масалалари.....	135
Mardonov Xayrulla Mahmudovich. Burhoniddin Marg'inoniyning "at-tajnis va-l-maziyd" asarining manbaviy asoslari.....	142
Mamarajabov G'ayrat Abdulkakimovich. Surxondaryo viloyatida an'anaviy hunarmandchilikka e'tibor.....	215
Yusupov Izzat Sultonovich. 1991-2000-yillarda O'zbekistonda radioaloqa tizimining shakllanish tarixi.....	237
Umarova Aziza Umurzoq qizi. O'zbeklarning milliy mentaliteti va milliy xarakteri.....	241
Жўраев Ҳамза Атоевич. Қорақўл мактаб-интернати тарихи.....	320
Ismoilov Shohruhmirzo Zokirjon o'g'li. Xorazmshoh Ali Ibn Ma'mun davrida Xorazm.....	340
Ўрмонов Ҳусниддин Бахриддин Ўғли. "Халқ душманлари" кимлар бўлган ёхуд "Катта террор" йилларида инсон қадр-қимматининг топталиши ҳақида.....	370
Shukurov Shuxrat Zayniyevich. Tolibon harakati ta'sirida mintaqaviy harbiy-siyosiy jarayonlar transformatsiyasi.....	428
Turayeva Feruza To'xtamurodovna. Nodavlat gazeta nashrlarining o'ziga xos xususiyatlari.....	479
Махмудов Умрбек Бахтиёрович. Шарқий Оролбўйи ҳудудининг палеогеографик ҳолати, ўзлаштирилиш босқичлари.....	500

FALSAFA

Bekchanov Doniyor Vaxromovich. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Xiva xonligida ta'lim, fan va adabiyot rivoji.....	17
Qurbonova Marg'uba Boltayevna. Xotin-qizlarning jamiyatdagi ijtimoiy rolining o'zgarishi.....	21
Radjabov Odilbek Babanazarovich. Ilmiy va texnologik taraqqiyot intellektual faoliyatning natijasi sifatida.....	25
Sadanova Dilnoza Alimbayevna. Jamiyatning iqtisodiy taraqqiyoti va uning inson manfaatlarini bilan uyg'unligi.....	56
Samatov Xurshid Ulmasjonovich. Tasavvufda muloqot: ijtimoiy-falsafiy tahlil.....	64
Komilov Ro'zi Rabiyeovich. Ommaviy madaniyat va nikoh munosabatlari mohiyatidagi transformatsion sabablar.....	195
Qurbonov Umidjon Egamberdiyevich. Mishel Monteninghayoti va ijodida gumanizmga doir qarashlar tahlili.....	198
Эшонкулова Нуржахон Абдужабборовна. Жамиятда нодавлат олий таълим ривожланиш концепциясининг амалга оширилиши ва унинг мамлакат стратегик тараққиёти билан боғлиқлиги.....	222
Shavqiyev Oybek Salimboy o'g'li. Virtual reallikda haqiqat muammosi.....	229
Rajapova E'tibor Bekberganovna. Tadbirkorlik mehnat jamoasi faoliyatini tashkil etish va boshqarish falsafasi.....	251
Rahmonova Mahbuba. Olamni yaratilishi haqidagi afsonalar.....	293
Boboqulov Zafarbek Rustamovich. Ichki ishlar organlarida ilmiy salohiyatli kadrlar tayyorlashning ijtimoiy-falsafiy asoslari.....	312
Асророва Мухаббат Усмонжоновна, Казимова Гулнора Ҳакимовна. Сократ и Платон: открытие микрокосма человеческой души.....	337
Karimov Farhod Toshemirovich. Oilalardagi ajrimlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari.....	447
Quvvatov Sardor Isomiddinovich. O'zbek mahallasida estetik tarbiyani shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	458

TABLE OF CONTENTS

HISTORY

Abidova Zaynab Kadirberganovna. Socio-moral criteria in pilgrimage places.....	9
Sofya Ivanovna Gabrielyan. Germany's geo-economic and political interests in the middle east at the end of the XIX th century.....	12
Samadov Iskandar. The question of historicity and originality of the position of cotton growing in Khorazm and Bukhara.....	59
Khayotova Nafisa Zakirovna. Changing the names of the guzarats of Bukhara: a peculiar strategy of the soviet policy.....	82
Abdushukurova Ikbol Kuchkarovna. Women-goddesses in the history of world civilization and culture.....	86
Allayorova Sayokhat Uralovna. History of atheism.....	90
Boltaeva Gulnoza Rakhmatullaevna. Activity of surkhandarya women and girls during world war II.....	94
Jumabekova Zarafshan Turganbaevna. First research on the ethnography of Karakalpak.....	97
Yoldosheva Zubayda Khamidovna. Service of field employees in the establishment of the periodic press of Surkhondaryo region.....	100
Karshiev Islom Makhmarakhim o'g'li. Economic activities of kung'rat Surkhan oasis.....	104
Sarsenbaeva Amangul. Improving state policy regarding youth in Uzbekistan.....	109
Bobojonova Feruza Khayatovna. Educational issues in Bukhara during the years of soviet power.....	135
Mardonov Khayrulla Makhmudovich. The sources of Burhoniddin Marghinoni's work "at-tajnis wa-l-maziid".....	142
Mamarajabov Ghairat Abdulkhakimovich. Attention to traditional craftsmanship in Surkhondaryo region.....	215
Yusupov Izzat Sultanovich. History of formation of the radio communication system in Uzbekistan in 1991-2000.....	237
Umarova U. Aziza. National mentality and national character of Uzbeks.....	241
Juraev Hamza Atoevich. History of Korakol boarding school.....	320
Ismailov Shahrukhmirza Zakirjan o'g'li. Khorazm in the period of khorazmshah Ali Ibn Mamun.....	340
Urmonov Khusniddin Bakhriddin ogli. Who were the "Enemies of the people" and the violation of human dignity during the years of the "Great terror".....	370
Shukurov Shukhrat Zainievich. Transformation of regional military and political processes under the influence of the taliban movement.....	428
Turayeva Feruza Tukhtamurodovna. Specific characteristics of non-government newspaper publications.....	479
Makhmudov Umrbek Bakhtiyorovich. Paleogeographic state of the eastern Islet region, stages of assimilation.....	500

PHILOSOPHY

Bekchanov Doniyor. Development of Education, Science and literature in the Khiva Khanate at the end of the XIX beginning of the XX centuries...17	17
Kurbanova Marguba Boltaevna. Changes in the social role of women in society.....	21
Radjabov Odilbek Babanazarovich. Scientific and technological development as the result of intellectual activity.....	25
Sadanova Dilnoza Alimbaevna. Economic development of society and its harmony with human interests.....	56
Samatov Khurshid Ulmasjonovich. Dialogue in sufism: social and philosophical analysis.....	64
Rozi Rabievich Komilov. Transformation reasons in the essence of popular culture and marriage relations.....	195
Kurbanov Umidjon Egamberdievich. Analysis of views on humanism in the life and work of Michel Montaigne.....	198
Eshonkulova A. Nurjakhon. Implementation of the concept of development of private higher education in society and its connection with the strategic development of the country.....	222
Shavqiev S. Oybek. The problem of truth in virtual reality.....	229
Rajapova, Bekberganovna, Etibor. Philosophy of organizing and management of entrepreneurial work team activity.....	251
Rakxmonova Makhbuba. Myths about the creation of the universe.....	293
Bobokulov Zafarbek Rustamovich. Social-philosophical basis of training scientific competent personnel in internal affairs bodies.....	312
Asrorova Mukhabbat Usmonzhonovna, Gulnora Kazimova. Socrates and Plato: the discovery of the microcosm of the human soul.....	337
Karimov Farkhod Toshtemirovich. Social-psychological aspects of differences in families.....	447
Kuvvatov Sardor Isomiddinovich. Features of the formation of aesthetic education in the uzbek mahalla.....	458

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA XIVA XONLIGIDA TA'LIM, FAN VA ADABIYOT RIVOJI

*Bekchanov Doniyor Baxromovich, Ma'mun universiteti NTM
"Tarix" kafedrasida katta o'qituvchisi*

DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND LITERATURE IN THE KHIVA KHANATE AT THE END OF THE XIX-BEGINNING OF THE XX CENTURIES

*Bekchanov Doniyor Bakhromovich, senior lecturer of the
department of "History" of NTM of Ma'mun University*

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ЛИТЕРАТУРЫ В ХИВИНСКОМ ХАНСТВЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВЕКА

*Бекчанов Дониёр Бахромович, старший преподаватель
кафедры "История" Университета Маъмуна*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xiva xonligida XIX asr oxiri va XX asr boshlarida ta'lim, fan va adabiyot bo'lgan munosabatlari tahlil qilinadi. Xiva xonligida bu davrda fan va madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan Muhammad Rahimxon II hamda vaziri akbar Sayyid Islomxo'ja faoliyati ochib beriladi. Shuningdek, ularning asosiy g'oyalari, ularning ijtimoiy taraqqiyot jarayonida tutgan o'rni va bugungi kundagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Muhammad Rahimxon II, Sayyid Islomxo'ja, islohotchilik, ma'rifatparvarlik, milliy mustaqillik, ijtimoiy g'oyalar, siyosiy g'oyalar.

Аннотация: В данной статье анализируется взаимосвязь образования, науки и литературы в Хивинском ханстве в конце XIX - начале XX веков. Будет раскрыта деятельность Мухаммада Рахимхана II и его визиря Акбара Сайида Исламходжи, внесших большой вклад в развитие науки и культуры во времена Хивинского ханства. Также раскрываются их основные идеи, место в процессе общественного развития и значение сегодня.

Ключевые слова: Мухаммад Рахимхан II, Сайид Исламходжа, реформизм, просвещение, национальная независимость, социальные идеи, политические идеи.

Abstract: This article analyzes the relationship between education, science and literature in the Khiva Khanate at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The activities of Muhammad Rahim Khan II and his vizier Akbar Sayyid Islamkhoja, who made a great contribution to the development of science and culture during the Khiva Khanate, will be revealed. Also, their main ideas, their place in the process of social development and their importance today are revealed.

Key words: Muhammad Rahimkhan II, Sayyid Islamkhoja, reformism, enlightenment, national independence, social ideas, political ideas.

<https://orcid.org/0009-0009-3080-4054>

e-mail:
bekchanov.doniyor@bk.ru

KIRISH(ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Mamlakatimiz tarixida XIX asrning ikkinchi yarmida hukmronlik qilgan xonlar orasida adabiyot va san'at, ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya, mamlakat obodonchiligi sohasida homiylik qilgan hukmdorlar orasida Xiva xoni Muhammad Rahimxon II (1864-1910)ning faoliyatini alohida ta'kidlash zarur. Ma'rifatparvar hukmdor 47 yil hukmronligi davrida ustoz Muhammad Rizo Ogahiyning raiyatni ma'rifat nuridan bahramand qilish haqidagi o'g'itlariga izchil amal qilgan holda mamlakatni boshqardi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Muhammad Rahimxon II (1864-1910) o'zbek xonlari orasida birinchi bo'lib Xiva xonligida 1873-yilda litografiya (tosh bosma) tashkil qilib, unda Ogahiy, Alisher Navoiy, Abulg'azi Bahodirxon, Munis, Komil Xorazmiy asarlarini nashr qildirdi hamda xonlikda mavjud ulkan tarjima maktabini yuksak taraqqiyot bosqichiga ko'tardi. Bu yerda kitoblarga qanchalik yuksak hurmat bilan qaralganidan shu narsa ham guvohlik beradiki, ko'pincha Xivaga kelgan yuksak martabali mehmonlarga, sayohatchilarga qo'lyozma kitoblar, tosh bosmada chop etilgan kitoblarni hadya etishgan. Masalan, Xivaga fransuz sayyohi A.Mozer tashrif buyurganda unga boshqa qimmatbaho sovg'alar bilan birga turkman shoiri Maxtumqulining she'riy kitobi ham sovg'a qilingan [1.46].

Muhammad Rahimxon Soniy o'z navbatida adabiyot ravnaqiga, ayniqsa, iqtidorli yoshlar ijodiga rahnamolik qildi, ularni ham ma'naviy, ham iqtisodiy tomondan rag'batlantirib turdi. XIX asr oxirlarida adabiyotga kirib kelgan Bayoniy, Tabibiy, Avaz O'tar, Chokar, Rog'ib, Devoniy, G'oziy, Oqil, Kamyob, Muhammad Rasul kabi ijodkorlarga g'amxo'rlik qildi, ularning ijodini kuzatib bordi. Muhammad Rahimxonning bevosita rahbarligida Xorazm adabiyotini va ma'naviyatini o'rganishda tengsiz manba bo'lmish "Majmuat ushshuaro" tazkirasi maydonga keldi, bu ish Ahmad Tabibiy tomonidan amalga oshirildi.

Muhammad Rahimxon madrasalarga ilm-ma'rifatli kishilarni mudarris etib tayinlash

masalasiga alohida e'tibor bergan. U vaqti-vaqti bilan mudarrislar darslarini shaxsan kuzatgan, ularni o'zi imtihon qilib turgan. Bu haqda xonning zamondoshi, tarixchi, xattot, shoir Xodim quyidagilarni bayon qiladi: "...Arabxon madrasasining oxuni Yusuf Hoji Dog'iy adabiyot ilmi bo'yicha Sa'diyning "Guliston" va "Bo'ston" asarlari, Firdavsiyning "Shohnoma" asari bo'yicha saboq berganida, Feruz mazkur asarlar yuzasidan savol berib, bizni imtihon qildilar. Ana shunday paytlarda birortamiz g'azal o'qishda xatolikka yo'l qo'ysak yoki birorta so'zni noto'g'ri talaffuz etsak, Feruz bizni to'xtatib, xatolarimizni to'g'irlar, u yoki bu so'zning ma'nosini aytib berib, hech xafa qilmasdan kamchiligimizni yo'qotishga yordam berardi", -deb yozadi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). XIX asrning ikkinchi yarmida Xiva xonligida ham Qo'qon, Buxoro xonliklaridagi kabi "usuli qadim" maktablarning ahvoli juda nochor edi. Bu maktablarda bolalar 4-5 yil o'qib, hatto savod chiqara olmas edilar. Buning asosiy sabablaridan biri o'qitish metodining talabga javob bermasligi bo'lsa, ikkinchi asosiy sababi maktab muallimlarining ilg'or o'qitish metodlaridan xabarsizligi edi. Buning ustiga, o'quvchilar uchun ona tilida yozilgan kitoblar, darsliklar umuman yo'q edi. O'zbek pedagogikasi tarixida nihoyatda bu mushkul masalaga qo'l urgan va muvaffaqiyatli hal qilgan mutafakkir xorazmlik Shermuhammad Munis (1778-1829) bo'ldi. Uning "Savodi ta'lim" asari XX asr boshlarida Porsev tipolitografiyasida bir necha marta nashr etildi. Ushbu asar bolalarni husnixatga o'rgatish maqsadida yaratilgan bo'lsa-da, bir necha o'n yillar "usuli savtiya", hatto nisbatan ilg'orroq bo'lgan "usuli qadim" maktablari uchun yaratilgan alifbo darsliklari bilan birga savod chiqarish bo'yicha qo'llanma sifatida foydalanib kelindi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Buxoro amirligiga nisbatan Xiva xonligida Muhammad Rahimxon Soniy va mirzaboshi Komil boshshiligida usuli jadid maktablari ancha erta ochila boshladi. 1891-yildayoq Komil tashabbusi bilan Yangi Urganchda birinchi rus-tuzem maktabi ochildi. Ushbu maktab xalq o'rtasida katta e'tibor qozondi, unda dastlab 25 o'quvchi ta'lim oldi. Diniy ilmlar bilan bir qatorda jug'rofiya, tarix, hisob kabi

aniq fanlar hamda rus tili alohida o'quv predmeti sifatida o'qitila boshlandi.

Xiva xonligidagi "yangi usul" maktablarining an'anaviy mahalliy maktablardan farqli ravishda dars jadvali, har bir dars 50 minut va 10 minutlik tanaffus joriy qilindi. Bu maktabni Muhammad Rahimxon kelib ko'rdi va o'g'li Asfandiyorni shu maktabga o'qishga berdi.

Xiva xonligida "usuli jadid" maktablari taraqqiyotining oldini olish maqsadida 1894-yildan boshlab Turkiston general gubernatorligining faol aralashuvi bilan dastlab Xivada, keyinroq Yangi Urganchda rus-tuzem maktablari ochila boshlaydi. Bunday maktablarni o'z homiyligiga olgan Sayyid Islomxo'ja millat ma'naviyatidan kelib chiqqan holda, ular dasturiga rus tili, riyoziyot, jug'rofiya, xandasa kabi fanlar bilan bir qatorda, ona tili va adabiyot hamda musulmon dini qonunlarini kiritadi, ularning o'qitilishini o'zi nazorat qiladi. Chunki u "Turkiston viloyatining gazetasi", "Tarjimon" gazetalarida rus-tuzem maktablari mohiyati haqida kechayotgan munozaralarni kuzatib borar, bunday maktablardan general gubernatorlik ko'zlagan maqsadlaridan to'la xabardor edi. Shuning uchun ham rus-tuzem maktablarida milliy til, adabiyot va islom ma'naviyatining o'qitilishiga katta e'tibor beradi.

Xonlikning Yangi Urganchda ochilgan qizlar maktabida Husayn Qo'shayevning turmush o'rtog'i Komila Qo'shayeva qizlarga bilim bera boshladi. Urganchda qizlar maktabi ochilishidan xursand bo'lgan Xiva xoni Muhammad Rahimxon II bu maktabga borib ta'lim-tarbiya mazmuni bilan tanishadi va muallima Komila Qo'shayeva bilan uning turmush o'rtog'i Husayn Qo'shayevning ta'lim uslubiyatini yuksak baholab, unga bosh-oyoq sarupo kiygizadi hamda xon xazinasidan maktabga moddiy yordam berib turishga qaror qiladi [2.101-102].

Xiva xonligida ijod qilgan Komil Avaz "Garchi erurman tole'i Feruz" maqolasida, Muhammad Rahimxon II farmoniga muvofiq Yangi Urganch shahrida ochilgan "usuli savtiya" metodiga asoslangan jadid maktabining Asfandiyor valiahdlik vaqtidagi "usuli qadim" maktablaridan afzalliklarini tushunib yetgan hamda islohotchilik faoliyati bilan ancha e'tibor qozongan yangilik tarafdorlaridan edi.

Ushbu maktabning ochilishi xususida "Tarjimon" gazetasining 1907-yil 34-sonida quyidagicha bayon etiladi: "Qozondan kelgan muallimlar ishtirokida yangi maktab ochadi, shu bilan birga, maktabi rushidiya (o'rta maktab) ochish ishlarini boshlaydi: "Kelajak may oyinda, inshoalloh, maktabi rushidiya ochilajakdur. Maktabning sohibi vuzaroyi kiromdan Islomxo'ja janoblari o'lub, muallimi daxa Ahmad Nuriddin afandidur", deb yozadi [3.34-son].

Muhammad Rahimxon Feruz vafotidan keyin taxtga o'tirgan Asfandiyor ham "usuli jadid" maktablari rivojiga katta ahamiyat berdi. Ayniqsa, bosh vazir Sayyid Islomxo'ja bunday ma'rifiy ishlarga rahbarlik qildi. Qozondan muallimlar taklif qilish, ular yordamida usuli jadid maktablari ochish davom etdi. XX asr boshlaridayoq Sayyid Islomxo'ja zamona talablariga hamohang holda o'z hisobidan ikki qavatli rus-tuzem maktabi qurdirib, bu yerga o'qitish uchun rus, tatar muallimlarini taklif qildi. U bunday faoliyati tufayli "Vaziri akbar" sharaflari unvoniga musharraf bo'ldi.

Sayyid Islomxo'ja bilan Asfandiyorxon taraqqiyparvarlikda dastlab fikran bir-birlariga juda yaqin edilar. Bunday fikriy yaqinlik natijasida xonlikning Xiva va Urganch shaharlarida zamonaviy shifoxonalar, pochta-telegraf, maorif-madaniyat maskanlari barpo etildi va ularga xonlik xazinasidan mablag' ajratildi. Bu haqda "Tarjimon" gazetasi mamnuniyat bilan "Xiva tamaddun yo'lida" sarlavhasi ostida quyidagilarni yozadi: "Xiva xoni Asfandiyor oliy hazratlarining taxta kechdikina ikkinchi sana usul va tartibdan xabardor 3-4 muallim keltirub, saroya mansub to'ralarning avlodini o'qutdirmaya boshladi. Valiahd Said Temur G'ozini to'ra yonina 20 dan ziyoda bola to'playub, Rusiyadan oldirilmish muallim Muxtor Bakir afandining tarbiyasina verildi. Yana shu vaqt Rusiyadan keltirilmish 2 muallim tarafindin avom bolalari-da tartibli bir maktabda o'qudulmaya boshladilar" [4.75-son].

Islomxo'janing vafoti olib borilayotgan islohotlar to'xtab qolishiga sabab bo'ldi. "Tarjimon" gazetasi uning o'ldirilishiga katta taassuf bildirib, Islomxo'janing usuli jadid maktablarini yo'lga qo'yish uchun olib borgan faoliyatini ancha keng bayon etadi: "... Marhum bir cho'k sanalardan beri "Tarjimon"ni o'qiyani

Oziyoyi Vusto (O'rta Osiyo) umarosindan biri edi. Marhum vazir buning ila iktifo etmayub, maktablarning islohi xususida idoramiza murojaat edub, nashr etdigiz kitoblardan buyuk dastalar oldirmish va usuli savtiyaning ta'lim va intishorina jiddiy suratda tutunmish edi. Xivaning o'ldukcha tanviri afkor etmish ahli tijorati marhum vazirning muhoblari va duochilari edi. Sayyid Islomxo'ja ruscha daxi bildikindan rus gazetalarindan ma'lumot olmaya va ongladiklarini tafakkur va nisbat ila hazm etmaya cholishuyur edi. Marhumning Abdurahim Bahodirxon (Muhammad Rahimxon Feruz) zamoninda maorifmandligi va islohpavarligi pak u qadar ochilmamishdi. Lokin Sayyid Asfandiyor Bahodirxonning taxt jo'lusi-la xon ila vazirning nazar va orzulari yakdigarina daxo muvofiq kelub, bir xeyli islohot ijrosina boshlanilmish, Xivada va xorijda ahli basirat shukrona ila Xivaning tamaddun va ta'oliysin beklayurlardi. Marhumning eng buyuk va nofe' ishi ta'sis etdigi tartibli va nizomli cho'juk maktabi edi. Shahid edilmish Sayyid Islomxo'janing maqomina ko'zining nuri o'g'lu nasb o'lunub, otasining eng aziz o'lan yodgorini, nuroniy tarbiyasini kopatmaya, buzmaya, har nasil esa bir majburiyat ko'rди. Na daraja foje', naqadar qora tole'dur bu!"

XULOSA

(ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION). Xulosa qilib aytganda, XX asr boshlarida podsho mustamlakasiga aylantirilgan Turkiston Rossiyasining o'lkasida murakkab siyosiy jarayonlar yuz berdi. O'z mustaqilligini yo'qotgan tub xalqlarning ijtimoiy-siyosiy hayoti va iqtisodiy turmushidagi salbiy o'zgarishlar, mustamlakachilik tizimi va jazo organlari faoliyatining kuchayishi mintaqa xalqlari tafakkurida ham ularga qarshi tura oladigan siyosiy tashkilotlar tuzish vazifasini qo'ydi. Ammo bu tazyiqlarga qaramay xonlikda fan, ta'lim hamda adabiyotga bo'lgan e'tibor susaygani yo'q.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Davlatov S. Kutubxonachilik ishi tarixi. 1-kitob .T.: 2006. -B.46.
2. Раҳим Д., Матрасулов Ш., Феруз шоҳ ва шоир қисмати. –Т.: Гофур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991. -Б.101-102.
3. Хивадан мактуб // Таржимон, 1907, 34-сон.
4. Хива тамаддун йўлида //Таржимон, 1914, 75-сон.
5. Саййид Ислomхўжа //Таржимон, 1913, 278-сон.

